

XXI ASR TALABLARI ASOSIDA TALABALARNI BOZOR MUNOSABATLARIGA MOSLASHTIRISH STRATEGIYALARI

Baxtiyorova Umida Ulug‘bek qizi
Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada XXI asr sharoitida talabalarni bozor munosabatlariga moslashtirishning nazariy-metodologik asoslari va ustuvor strategiyalari tahlil qilingan. Globallashuv, raqamli iqtisodiyot va innovatsion taraqqiyot sharoitida mehnat bozori talablari tubdan o‘zgarayotgani asoslab berilgan. Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv, inson kapitali nazariyasi va ta’lim hamda ishlab chiqarish integratsiyasi masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, zamonaviy mehnat bozorida talab etiladigan ko‘nikmalar tahlilida World Economic Forum hisobotlari hamda ta’lim sifatini baholash va uni iqtisodiy ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) tavsiyalariga tayanilgan. Maqolada talabalarda raqobatbardoshlik, tadbirkorlik, raqamli savodxonlik va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish orqali ularni bozor munosabatlariga samarali moslashtirish yo‘llari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: XXI asr, bozor munosabatlari, raqobatbardoshlik, kompetensiyaviy yondashuv, inson kapitali, raqamli iqtisodiyot, mehnat bozori, tadbirkorlik, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi.

Kirish. XXI asr globallashuv, raqamlashuv va kuchli raqobat sharoitida iqtisodiyotning yangi bosqichini shakllantirdi. Innovatsion taraqqiyot va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida ta’lim tizimining asosiy vazifasi - raqobatbardosh, tashabbuskor va bozor munosabatlariga mos kadrlar tayyorlashdan iborat. Shu nuqtayi nazardan talabalarni zamonaviy mehnat bozori talablariga muvofiq tayyorlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi. XXI asrda jahon iqtisodiyoti globallashuv, raqamli transformatsiya va innovatsion rivojlanish bosqichiga o‘tdi. Mehnat bozorida raqobat kuchayib, yangi kasb va mutaxassisliklar vujudga kelmoqda, ayrim an’anaviy kasblar esa o‘z ahamiyatini yo‘qotmoqda. Xususan, World Economic Forum tomonidan e’lon qilingan hisobotlarda kelajakda talab yuqori bo‘ladigan ko‘nikmalar qatorida tanqidiy fikrlash, muammo yechish, raqamli savodxonlik va moslashuvchanlik kabi kompetensiyalar ustuvor ekani ta’kidlangan.

Mavzu metodologiyasi. Bunday sharoitda oliy ta'lim tizimi oldida talabalarni faqat nazariy bilim bilan emas, balki bozor munosabatlariga mos amaliy ko'nikmalar bilan qurollantirish vazifasi turibdi. Iqtisodiyotning innovatsion yo'nalishda rivojlanishi, xususiy sektor ulushining ortishi va tadbirkorlik muhitining kengayishi yosh kadrlardan tashabbuskorlik, mustaqil qaror qabul qilish va iqtisodiy tafakkurni talab etmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro baholash dasturlari va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan tavsiyalar, jumladan Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) tahlillari ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Mazkur holatlar "XXI asr talablari asosida talabalarni bozor munosabatlariga moslashtirish strategiyalari" mavzusining ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan o'ta dolzarb ekanini belgilaydi. Chunki zamonaviy sharoitda raqobatbardosh, innovatsion fikrlaydigan va iqtisodiy jihatdan faol mutaxassislarni tayyorlash barqaror taraqqiyotning muhim omili hisoblanadi.

Asosiy qism. XXI asrda jamiyat taraqqiyoti bilimlar iqtisodiyoti, innovatsion rivojlanish va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan xarakterlanadi. Bu esa oliy ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalarni qo'yadi: talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan ta'minlash, balki ularni bozor munosabatlari sharoitida samarali faoliyat yuritishga tayyorlash. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mehnat bozorida muvaffaqiyat qozonish uchun shaxsda kasbiy kompetensiyalar bilan bir qatorda moslashuvchanlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va tadbirkorlik qobiliyatlari shakllangan bo'lishi zarur.

Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasiga ko'ra, ta'lim natijasi faqat bilim hajmi bilan emas, balki uni amaliyotda qo'llay olish qobiliyati bilan baholanadi. Bu borada World Economic Forum tomonidan ishlab chiqilgan "kelajak ko'nikmalari" konsepsiyasida muammo yechish, raqamli savodxonlik va ijodkorlik asosiy kompetensiyalar sifatida qayd etilgan. Demak, ta'lim jarayoni mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirilishi ilmiy jihatdan asoslangan zaruratdir.

Shuningdek, inson kapitali nazariyasiga asosan, ta'limga kiritilgan investitsiya iqtisodiy o'sish va shaxsiy daromad oshishiga xizmat qiladi. Mazkur nazariya ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan bo'lib, ta'lim sifatini oshirish orqali mamlakat raqobatbardoshligini ta'minlash mumkinligi ta'kidlanadi. Ta'lim sifatini baholash va uni mehnat bozori bilan integratsiyalash masalalarida Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) tavsiyalari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Bozor munosabatlari sharoitida shaxsning iqtisodiy faolligi va tashabbuskorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlarda, jumladan Abraham Maslowning ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasida, insonning o'zini ro'yobga chiqarish ehtiyoji uni faol iqtisodiy harakatga undaydigan asosiy omil sifatida ko'rsatiladi. Shu jihatdan qaraganda, talabalarda ichki motivatsiya, mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissini shakllantirish ularni bozor iqtisodiyoti sharoitiga moslashtirishning ilmiy-pedagogik asosini tashkil etadi.

Ta'lim jarayonida nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash, muammo yechish va jamoada ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish zarur. Bu borada UNESCO ta'limning barqaror rivojlanish va hayot davomida o'qish konsepsiyalarini ilgari surmoqda.

Zamonaviy bozor raqamli texnologiyalarga asoslanadi. Shu bois talabalarda IT savodxonlik, ma'lumotlar tahlili, onlayn tadbirkorlik asoslarini shakllantirish muhim. Raqamli transformatsiya jarayonlari, jumladan World Economic Forum hisobotlarida qayd etilgan kelajak kasblari ro'yxati ta'lim mazmunini yangilashni talab etadi.

Talabalarni kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka yo'naltirish, startup loyihalarni qo'llab-quvvatlash, biznes-inkubatorlar tashkil etish orqali bozor munosabatlariga moslashtirish mumkin. Bu orqali ularda moliyaviy savodxonlik va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi.

Oliy ta'lim muassasalari va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, dual ta'lim tizimini joriy etish, amaliyot dasturlarini kengaytirish talabalarning amaliy tajribasini oshiradi.

Xalqaro ta'lim standartlarini joriy etish, xorijiy universitetlar bilan qo'shma dasturlar tashkil etish raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Masalan, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ta'lim sifatini baholash va mehnat bozoriga moslashuvchanlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Xulosa. XXI asrda kechayotgan global iqtisodiy o'zgarishlar, raqamli transformatsiya va innovatsion rivojlanish jarayonlari oliy ta'lim tizimidan mutlaqo yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Talabalarni bozor munosabatlariga moslashtirish faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularda amaliyotga yo'naltirilgan kompetensiyalar, tadbirkorlik ko'nikmalari va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishni taqozo etadi.

Tadqiqotlar va xalqaro tahlillar, jumladan World Economic Forum tomonidan ilgari surilgan kelajak ko'nikmalari konsepsiyasi, shuningdek Organisation for Economic Co-operation and Development tavsiyalari ta'lim mazmunini mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuv, dual ta'lim, raqamli savodxonlikni oshirish va ta'lim hamda ishlab

chiqarish integratsiyasini kuchaytirish kabi strategiyalarni amalga oshirishni talab qiladi. Shuningdek, talabalarda ichki motivatsiya, iqtisodiy tafakkur va ijtimoiy faollikni rivojlantirish ularning raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Ta'lim muassasalari, davlat va xususiy sektor hamkorligida amalga oshiriladigan kompleks chora-tadbirlar orqali zamonaviy bozor munosabatlariga mos, innovatsion fikrlaydigan va mas'uliyatli kadrlarni tayyorlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, XXI asr talablari asosida talabalarni bozor munosabatlariga moslashtirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, u mamlakat iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report*. Geneva: WEF Press.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. *Education at a Glance: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
3. UNESCO. *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action*. Paris: UNESCO Publishing.
4. Gary Becker. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: University of Chicago Press.
5. Peter Drucker. *Post-Capitalist Society*. New York: HarperBusiness.
6. Abraham Maslow. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
7. World Bank. *World Development Report: Learning to Realize Education's Promise*. Washington, DC: World Bank Publications.
8. Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари: "Таълим тўғрисида"ги Қонун ва кадрлар тайёрлашга оид давлат дастурлари.